

De pragma-dialectiek en de objectieve epistemische benadering van argumentatie

Bart Garssen & Jan Albert van Laar

Biro en Siegel hebben twee bezwaren geuit tegen de pragma-dialectische argumentatietheorie. Volgens het eerste bezwaar is de theorie niet werkelijk normatief. Volgens het tweede kan de pragma-dialectiek niet op consistente wijze het justificationisme verwerpen en evenwel argumentatie aanvaarden. Het eerste bezwaar is gebaseerd op de misvatting dat het oplossen van verschillen van mening niet aan de basis kan liggen van een werkelijk normatieve benadering van argumentatie. Bij het tweede bezwaar ziet men over het hoofd dat de term 'argumentatie' in de pragma-dialectiek op een niet-justificationistische wijze is gedefinieerd.

1 Inleiding

Om vast te stellen of argumentatie deugdelijk is, is een bepaalde idee van redelijkheid noodzakelijk. Een fundamentele vraag binnen de argumentatietheorie is dan ook wanneer argumentatie redelijk kan worden genoemd. Dit is afhankelijk van de redelijkheidsconceptie die binnen een bepaalde argumentatietheorie wordt gekozen. De redelijkheidsconceptie is uiteindelijk bepalend voor de normen en criteria die bij de beoordeling van argumentatie in de praktijk worden aangenomen.

Kiest men bijvoorbeeld voor een kritische redelijkheidsconceptie zoals in de pragma-dialectische argumentatietheorie, dan bekijkt men argumentatie vanuit het perspectief van een kritische toetsing van een standpunt: twee discussianten gaan gezamenlijk na in hoeverre een standpunt bestand is tegen kritiek. In de praktijk gaat de beoordelaar na in hoeverre een discussiezet bijdraagt aan de oplossing van een verschil van mening. Dit is anders als men argumentatie vanuit een epistemisch perspectief bekijkt. De epistemische opvatting van redelijk is gebaseerd op het idee dat argumentatie bedoeld is om kennis te vergroten en moet leiden tot gerechtvaardigde opvattingen. De epistemische norm voor redelijke argumentatie is dat deze gebaseerd is op ware uitspraken of op uitspraken die gerechtvaardigd kunnen worden en die via deugdelijk logisch redeneren tot gerechtvaardigde conclusies leidt. De filosofische keuze van de redelijkheidsconceptie heeft dus directe consequenties voor de vraag hoe we argumentatie in de praktijk moeten beoordelen.

In dit artikel stellen we twee redelijkheidsconcepties tegenover elkaar: de epistemische conceptie van redelijkheid en de pragma-dialectische opvatting van redelijkheid. De laatste twintig jaar is er vanuit epistemische hoek met een zekere regelmaat kritiek te horen op dialectische benaderingen van argumentatie. Onder de meest persistenten critici zijn de epistemologen Biro en Siegel die zich in een serie publicaties in het bijzonder op de pragma-dialectische argumentatietheorie richten (Biro en Siegel, 1992, 2006a, 2006b, 2008). Naar onze mening zijn de ideeën en het kritische commentaar van Biro en Siegel gebaseerd op verkeerde aannames. Daarnaast heeft het op epistemische uitgangspunten gebaseerde alternatief dat Biro en Siegel voorstellen grote nadelen. De bedoeling van dit artikel is de belangrijkste kritiek van Biro en Siegel te ontzenuwen. Het gaat ons hier niet om een integratie van epistemische inzichten in de argumentatietheorie af te wijzen; integendeel we menen dat de dialectische benaderingen heel goed kunnen profiteren van inzichten uit de epistemologie.¹

Omgekeerd zou de epistemologie ook zijn voordeel doen met een op dialectische leest geschoeide argumentatietheorie.

De bedenkingen van Biro en Siegel tegen de pragma-dialectische benadering van argumentatie zijn samen te vatten in twee hoofdbezwaren en hoewel deze nauw aan elkaar gerelateerd zijn, behandelen we ze in dit artikel apart. Het eerste bezwaar betreft de normativiteit van de pragma-dialectische argumentatietheorie. De pragma-dialectici claimen een model voor rationele argumentatie te bieden. Maar volgens de critici garandeert het pragma-dialectische model voor kritisch discussiëren helemaal geen rationele uitkomsten. Als deze critici gelijk hebben dan is de pragma-dialectiek er dus niet in geslaagd een argumentatietheorie te ontwikkelen aan de hand waarvan argumentatie goede beoordeeld kan worden. Het tweede bezwaar betreft het verwerpen, door de pragma-dialectici, van het justificationisme als grondslag voor de studie van argumentatie. Volgens de pragma-dialectici vormt het justificationisme, volgens welke we alle opvattingen dienen te rechtvaardigen, een onhoudbaar uitgangspunt voor een argumentatietheorie. Maar Biro en Siegel menen dat argumenteren altijd het aanvaarden van het justificationisme vooronderstelt. Het filosofisch uitgangspunt van de pragma-dialectiek laat zich derhalve niet rijmen met de praktijk van het argumenteren, aldus deze critici. De pragma-dialectiek zou incoherent zijn en op grond daarvan verworpen dienen te worden. We zullen beide objecties proberen te weerleggen.

2 Rationaliteit en de uitkomsten van een kritische discussie

Biro en Siegel constateren dat sommige argumentatieonderzoekers uit onvrede met een formele opvatting van argumentatie en drogredenen hebben gekozen voor een descriptieve benadering waarin wordt gekeken hoe succesvol of effectief de argumentatie is en dan vooral als het gaat om het veranderen van opvattingen in het publiek. In dit soort benaderingen concentreert men zich op de effectiviteit van de argumentatie. Er worden geen speciale vereisten aan de argumentatie of aan de rationaliteit van de effecten (de veranderingen in opvattingen bij het publiek) gesteld. Omdat één en dezelfde argumentatie succesvol kan zijn bij het ene publiek en kan falen bij een ander publiek verwerpen Biro en Siegel de descriptieve benadering als radicaal relativistisch. In Biro en Siegels ogen moet een verandering in opvatting het gevolg zijn van een deugdelijke logische of epistemische relatie tussen “the argument and the change it causes” (1992, p. 87). Het probleem van een descriptieve theorie is niet op te lossen door de theorie gedeeltelijk te idealiseren door toevoeging van normatieve elementen omdat dit een instabiele theorie tot gevolg heeft (1992, p. 88).

Biro en Siegel claimen dat net als de zojuist geschetste empirische benaderingen ook dialectische benaderingen kwetsbaar zijn voor de gevaren van het relativisme hoezeer ze er ook van lijken te verschillen. Op het eerste gezicht lijkt het verwijt van relativisme niet op de pragma-dialectische benadering van toepassing: deze benadering lijkt volgens de epistemologen wel degelijk een normatieve, zelfs epistemische conceptie van argumentatie voor te staan, maar uiteindelijk gaat het pragmatische karakter van deze benadering toch in tegen de geclaimde normativiteit ervan. Hoe komt dit volgens Biro en Siegel?

De pragma-dialectische argumentatietheorie voorziet in een model van een kritische discussie waarin per fase wordt gespecificeerd welke zetten relevant zijn voor een oplossing van een verschil van mening. De hiervoor geformuleerde regels zijn bedoeld om de oplossing van het verschil van mening te bevorderen. Biro en Siegel merken op dat het mogelijk is dat de deelnemers aan een discussie zich aan de discus-

siereregels houden en in die zin het verschil van mening oplossen, terwijl de uitkomst van de discussie in het geheel niet rationeel genoemd mag worden. Een dergelijk ongewenst discussieresultaat kan op twee manieren ontstaan. Ten eerste kunnen de deelnemers uitgaan van onjuiste of niet gerechtvaardigde opvattingen en ten tweede kunnen ze gebruik maken van problematische redeneerregels of argumentatieschema's.

Biro en Siegel geven een voorbeeld van een discussie waarin het eerste soort probleem speelt. Twee discussianten hebben het over de aankomende verkiezingen en proberen het eens te worden over de meest geschikte presidentskandidaat. De discussianten komen overeen dat de kandidaat met het knapste uiterlijk moet winnen. Ze verschillen echter van mening over de vraag wie er nu eigenlijk het knapst is. Na een discussie die helemaal volgens de pragma-dialectische regels verloopt, komen ze tot een vergelijk en kiezen een van de kandidaten.

Knapheid is geen relevante factor bij het bepalen wie de beste presidentskandidaat is en dit uitgangspunt leidt in dit geval tot deze vreemde – in de ogen van Biro en Siegel zelfs irrationele – conclusie. Doordat een discussie die verlopen is volgens de pragma-dialectische discussieregels zo'n vreemd resultaat kan hebben concluderen Biro en Siegel dat de pragma-dialectische rationaliteit of redelijkheid niet de rationaliteit is waar filosofen en ook anderen op uit zijn als ze het hebben over redelijke argumentatie: het pragmatische doel om een oplossing van een verschil van mening op te lossen reflecteert slechts pragmatische rationaliteit (1992, p. 91).

Hoewel er nog best contexten te bedenken zijn waarin het knapheids criterium voor de beste presidentskandidaat relevant kan zijn, zal het voor iedereen meteen duidelijk zijn dat het in de gewone gang van zaken een absurd criterium is. Dit en ook de andere voorbeelden die Biro en Siegel geven van vreemde uitgangspunten zijn dan ook niet erg realistisch. In pragma-dialectische termen: het valt in de praktijk niet te verwachten dat rationele taalgebruikers dergelijke aannames zonder meer tot hun gemeenschappelijke uitgangspunten rekenen. Dit voorbeeld – en ook minder absurde voorbeelden - maakt niet duidelijk dat de pragma-dialectische theorie relativistisch is of niet echt normatief of dat de rationaliteitsconceptie die aangehouden wordt niet deugt. Ten eerste zegt de kwaliteit (de juistheid of de aanvaardbaarheid) van een discussieresultaat niets over het discussiemodel dat wordt gebruikt om de discussie te beoordelen. Immers, het discussieresultaat is niet alleen afhankelijk van de discussieregels, maar ook van de uitgangspunten van de discussie en van de discussiezetten die de partijen kiezen. Dat de discussianten in een discussie tot intersubjectieve overeenstemming komen over de uitgangspunten maakt het discussiemodel niet relativistisch; dat een discussie ruimte laat voor verschillende keuzes door de deelnemers evenmin. Een theorie is pas werkelijk relativistisch als de algemene normen die aangelegd worden om de argumentatie te beoordelen per publiek verschillen, en dat is in de pragma-dialectische argumentatietheorie helemaal niet het geval.

Ten tweede bestaat er geen theorie op basis waarvan men kan vaststellen of premissen, uitgangspunten of aannames die door de deelnemers in hun argumentatie worden gebruikt correct zijn, dat wil zeggen waar of anderszins gerechtvaardigd. Mocht er overigens wel een dergelijke theorie zijn, dan zou men op basis daarvan op objectieve wijze kunnen vaststellen of bepaalde uitgangspunten of aannames correct zijn. Dat zou dan de noodzaak te argumenteren vrijwel wegnemen. Waarom nog argumenteren als er een theorie bestaat aan de hand waarvan direct op objectieve wijze kan worden vastgesteld of een bewering aanvaardbaar is? Anders dan Biro en Siegel doen voorkomen, kan de argumentatietheorie ook niet zelf de normen en criteria ont-

wikkelen om te bepalen of de aannames waarop argumentatie is gebaseerd (premissen of de materiële uitgangspunten) waar of aanvaardbaar zijn.

Het tweede soort probleem dat Biro en Siegel zien bij toepassing van het pragma-dialectische model treedt op wanneer de deelnemers tot een onjuiste (irrationele) conclusie komen omdat ze de verkeerde – maar wel intersubjectief overeengekomen – inferentieregels of argumentatieschema's gebruiken. Het gaat hier niet om de waarheid of aanvaardbaarheid van materiële uitgangspunten maar om de procedurele vraag in hoeverre een argument het standpunt in kwestie ondersteunt: heeft het argument voldoende rechtvaardigingskracht? Dit wordt in de pragma-dialectische argumentatietheorie aan de hand van een aantal procedures vastgesteld: de intersubjectieve inferentieprocedure, de intersubjectieve expliciteringsprocedure en de intersubjectieve toetsingsprocedure (van Eemeren & Grootendorst 2004, pp. 123-157). Deze procedures moeten niet alleen intersubjectief deugdelijk zijn (de deelnemers aan de discussie zijn het eens over de toepassing ervan in de discussiebijdragen), ze dienen ook probleemdeugdelijk te zijn. Dat de procedures probleemdeugdelijk zijn betekent dat ze instrumenteel zijn voor het oplossen van een verschil van mening.

De gang van zaken komt er kortgezegd op neer dat de deelnemers aan de discussie bij het beoordelen van een naar voren gebracht argument eerst trachten vast te stellen of de argumentatie wordt gepresenteerd als logisch geldig of niet. In het eerste geval dienen ze na te gaan welk redeneerschema ten grondslag ligt aan de argumentatie en na gaan of dit redeneerschema geldig is. Mocht dit niet lukken, moeten de deelnemers in een expliciteringsprocedure nagaan of de redenering door toevoeging van premissen geldig is te maken. Wordt de argumentatie niet gepresenteerd als logisch geldig, dan zal moeten worden vastgesteld welk argumentatieschema is gebruikt en zal door het doorlopen van een toetsingsprocedure moeten worden nagegaan of het gekozen argumentatieschema correct is en of het argumentatieschema goed is toegepast. In het licht van het oplossen van een verschil van mening staat het de deelnemers niet helemaal vrij om logische redeneerschema's, argumentatieschema's en bijbehorende evaluatiecriteria naar eigen inzicht te kiezen; daarbij geldt steeds dat het logisch systeem en de evaluatiecriteria die worden aangelegd bij het gebruik van een bepaald argumentatieschema probleemdeugdelijk moeten zijn. Dat wil zeggen dat ze instrumenteel zijn voor het bereiken van het doel van een kritische discussie: de oplossing van het verschil van mening. In de praktijk komt het erop neer dat de toepassing van een bepaald redeneerschema toegestaan is omdat dit geen belemmering vormt voor de oplossing van het verschil van mening. Redeneerschema's die echter wel een belemmering vormen omdat toepassing ervan ongeldige redeneringen tot gevolg heeft, voldoen niet aan de eis van probleemdeugdelijkheid. Dit betekent dat als de deelnemers aan een discussie uitgaan van een ongeldig redeneerschema en in de afsluitingsfase van de discussie overeenkomen dat het verschil van mening is opgelost er in feite sprake is van een quasi-oplossing omdat er in het verdedigingsproces gebruik is gemaakt van overtuigingsmiddelen die niet probleemdeugdelijk zijn. Iets dergelijks geldt voor de toepassing van argumentatieschema's. Doordat Biro en Siegel helemaal voorbijgaan aan deze probleemgeldigheid geven ze een verkeerde weergave van de pragma-dialectische benadering.

Biro en Siegel concluderen dat de pragma-dialectische argumentatietheorie uiteindelijk toch descriptief is: wat redelijk is, wordt bepaald door de toevallige deelnemers aan een discussie. Deze conclusie is echter volkomen onterecht. Dat de uitkomst van een discussie mede afhangt van de gekozen uitgangspunten impliceert geenszins dat wat geldt als een redelijke discussiezet afhankelijk is van de toevallige

deelnemers aan een discussie. De normen voor een kritische discussie zijn universeel en houden geen verband met voorkeuren of overtuigingen van discussianten.

Het alternatief dat Biro en Siegel voorstellen is een epistemisch programma. Wat houdt dit programma in? De epistemische benadering is gebaseerd “on the claim that it is a conceptual truth about arguments that their central (not, of course, *only*) purpose is to provide a bridge from known truths or justified beliefs to as yet unknown (or at least unrecognized) truths or as yet unjustified beliefs” (1992, p. 92). Argumentatie is erop gericht een onderzoeker of een publiek te leiden van als waar geaccepteerde proposities naar andere nog niet als waar geaccepteerde opvattingen. In die zin is argumentatie in essentieel opzicht epistemisch van aard, zo menen Biro en Siegel. Door argumentatie op deze wijze te conceptualiseren, moet wel een epistemisch systeem van normen worden gebruikt.

Wat direct opvalt aan deze opvatting is dat het tot een onacceptabele beperking leidt van de soort kwesties die in argumentatie aan de orde kan komen. De epistemologie richt zich op uitspraken met een feitelijk karakter, dat wil zeggen op uitspraken die als ‘waar’ of ‘onwaar’ bestempeld kunnen worden. Dit zou dus betekenen dat de argumentatietheorie alleen zinnige uitspraken kan doen over argumentatie die naar voren wordt gebracht ter verdediging van descriptieve standpunten: normatieve (evaluatieve of appellerende) standpunten kunnen immers niet zonder meer als waar of onwaar beschouwd worden. Dat betekent dat argumentatie in het recht, in de politiek en vele andere soorten argumentatie automatisch buiten het programma van Biro en Siegel vallen.

Een ander bezwaar dat we hebben tegen Biro en Siegels epistemische programma is dat het uitgaat van incoherente ideeën, namelijk in zoverre de auteurs enerzijds intersubjectieve overeenstemming met wantrouwen bejegenen maar anderzijds accepteren dat argumentatie voor rationeel mag doorgaan als we slechts weten dat ze uitgaat van algemeen aanvaarde opvattingen. Deze spanning zal verder aan de orde komen als we het tweede bezwaar van Biro en Siegel tegen de pragma-dialectiek bespreken, namelijk het bezwaar dat het justificationisme ten onrechte verworpen is.

3 Bezwaren tegen het verwerpen van het justificationisme

Biro en Siegels tweede bezwaar tegen de pragma-dialectische benadering betreft het verwerpen, door Van Eemeren en Grootendorst, van het justificationisme als filosofische grondslag voor argumentatietheorie. Justificationisme, volgens Albert, is de aanvaarding van het volgende beginsel: “always seek an adequate foundation – a sufficient justification – for all your convictions” (1985, p. 14). Argumentatie, volgens justificationisten, is met name van belang als het middel om de rechtvaardigingen te leveren die nodig zijn om aan dit beginsel te kunnen voldoen. Goede argumentatie kan in dit licht gezien worden als argumentatie die een afdoende rechtvaardiging geeft voor een opvatting. Het bezwaar tegen het verwerpen van het justificationisme is tweeledig.

Biro en Siegel menen dat je niet op een houdbare wijze het justificationisme kunt verwerpen en ondanks dat toch argumentatie als een zinvolle activiteit kunt aanvaarden. Door het justificationisme te verwerpen, ondergraaft de pragma-dialectiek haar eigen positie, zo luidt het eerste deel van deze kritiek.

“To reject ‘justificationism’ in the sense of positive justification would be devastating to their [Van Eemeren and Grootendorst’s] project in at least two

ways: it would undercut the possibility of *any* argument(ation) succeeding in the sense of providing interlocutors with good reasons to accept or reject any given standpoint at issue; and it would undercut their own many impressive efforts to defend the pragma-dialectical view they champion.” (Biro & Siegel, 2008, p. 199)

Anders gezegd, gegeven dat pragma-dialectici zelf argumenteren en argumentatie in voorkomende gevallen als deugdelijk aanmerken, vormt de pragma-dialectiek een verkapt soort justificationisme. Een gerelateerd argument is dat de pragma-dialectiek justificationistisch is aangezien ze een kritische discussie die opgelost is ten gunste van de protagonist met een standpunt S, als een rechtvaardiging zou beschouwen voor de aanvaardbaarheid van dit standpunt S.

Ten tweede wijst de pragma-dialectiek het justificationisme voorbarig de deur. Volgens de pragma-dialectici moet een justificationist kiezen uit drie kwaden, beschreven in het zogenaamd ‘Münchhausen-trilemma’. We zullen het dadelijk uitwerken. Maar volgens Biro en Siegel zien de pragma-dialectici een vierde keuzemogelijkheid over het hoofd: “we think *MT* [the Münchhausen trilemma] can be readily overcome” (2008, p. 199). Kortom, er is een weg uit het trilemma.

- We bespreken eerst het Münchhausen-trilemma om na te gaan wat het verwerpen van het justificationisme precies behelst.
- Vervolgens laten we in paragraaf 3.2 zien hoe in de pragma-dialectiek op consistente wijze enerzijds het justificationisme verworpen wordt maar evenwel gesproken wordt over ‘positieve argumentatie’ en ‘rechtvaardiging’. Daarmee nemen we het Biro en Siegels eerste bezwaar weg.
- Tenslotte laten we in paragraaf 3.3 zien hoe de vermeende vierde justificationistische weg uit het dilemma alleen mogelijk wordt gemaakt door een dialectisch element in te voeren. Daarmee is ons antwoord op de tweede objectie gegeven.

3.1 Het Münchhausen-trilemma

De pragma-dialectici verwerpen het justificationisme aan de hand van het zogenaamde Münchhausen-trilemma. We zullen uitleggen wat dit trilemma behelst en twee gebreken aanwijzen die ten grondslag liggen aan het falen van het justificationisme.

In navolging van Albert stellen Van Eemeren en Grootendorst dat iedere vorm van justificationisme ten prooi valt aan een van de drie hoornen van het zogenaamde Münchhausen-trilemma. Volgens eigen zeggen had de baron van Münchhausen zichzelf aan zijn haren uit het moeras getrokken, en zijn paard met hem. Het justificationistische principe is net zo min na te volgen als het kunststukje van de baron. Dat vormt een van de redenen om te kiezen voor het kritisch rationalisme als alternatieve grondslag van de argumentatietheorie.

Volgens het trilemma is een justificationist gedwongen uit drie kwaden te kiezen. De eerste optie is te aanvaarden dat ieder rechtvaardigend argument zelf ondersteund moet worden door argumentatie, op die manier een oneindige regressie van steeds dieper gravende argumenten uitlokkend. Ten tweede kan men op een goed punt zeggen dat een ondersteunend argument dusdanig plausibel is dat het de rechtvaardiging al in zich draagt. Zo kun je bijvoorbeeld menen dat bepaalde beweringen, welbeschouwd, onbetwifelbaar zijn, bijvoorbeeld een bewering die precies dat uitdrukt wat je zelf hebt gezien, of een bewering die feitelijk door geen enkel verstandig mens ooit betwijfeld lijkt te zijn. In dat geval schort men het justificationisme op en geeft men

zich over aan wat Albert aanduidt als een *dogma*. Ten derde kan men er voor kiezen op een bepaald punt een rechtvaardigend argument te rechtvaardigen met hetgeen gerechtvaardigd moet worden. Dan redeneert men circulair, en is er van echte rechtvaardiging geen sprake. Kortom, zo gaat de redenering, met de opvatting dat alle standpunten afdoende gerechtvaardigd moeten worden werken we onszelf in de nesten.

De verwerping van het justificationisme kan verder worden gelegitimeerd door het uitgangspunt dat opvattingen en theorieën feilbaar zijn. We zouden het fout kunnen hebben, ook met onze meest dierbare of meest vanzelfsprekend geachte opvattingen. Als het gaat om onderwerpen waarover mensen van mening verschillen is het nuttig dit fallibilisme zo serieus als mogelijk te nemen. Zelfs al zou het rechtvaardigheidsstreven gecombineerd kunnen worden met een welgemeend fallibilisme, dan nog vormt het kritisch rationalisme² een benadering die de feilbaarheid van ons ken- en beslisvermogen *meer* serieus neemt dan het justificationisme. De centrale gedachte van de kritische benadering is immers dat we opvattingen in plaats van te rechtvaardigen systematisch en kritisch moeten toetsen. Het laten bij de erkenning dat we ons kunnen vergissen volstaat niet. Daarom wordt argumentatie in de pragma-dialectiek gesitueerd in het soort discussie waarin een protagonist en een antagonist de taak op zich nemen om uit te zoeken of het standpunt aanvaardbaar en de aangedragen argumentatie deugdelijk is. Het eerste gebrek van het justificationisme is dus dat de aandacht geheel uitgaat naar rechtvaardiging en er niet systematisch aandacht wordt besteed aan kritiek.

Het tweede, gerelateerde gebrek is dat in het justificationisme verzuimd wordt aan te geven ten opzichte van welk publiek, met welke uitgangspunten, een standpunt gerechtvaardigd wordt. Volgens de pragma-dialectiek kan van een rechtvaardigingspoging alleen gezegd worden dat ze geslaagd is, dan wel mislukt, gegeven een verzameling proposities die gelden als de *materiële uitgangspunten* en een verzameling normen die gelden als de *procedurele uitgangspunten* (Van Eemeren & Grootendorst, 2004, p. 143).³ Beide typen uitgangspunten kunnen zelf ook tot onderwerp van een discussie gekozen worden en zijn dus niet immuun voor kritiek. In plaats daarvan lijkt het justificationisme uit te gaan van de gedachte dat de kwaliteit van een argumentatie niet zozeer getoetst moet worden aan een antagonist, met een min of meer toevallig stelsel van propositionele en procedurele uitgangspunten, maar, althans idealiter, aan objectieve criteria voor de deugdelijkheid van argumentatie, dat wil zeggen aan de ware proposities en de correcte procedures. De keuze om de feilbaarheid zo serieus mogelijk te nemen noopt dialectici echter tot een wat andere zienswijze. Immers, ieder voorstel voor het aanvaarden van 'objectieve argumentatieve criteria' dat voorhanden is, moet beschouwd worden als betwistbaar, zo niet hier en nu dan wel later of elders, en daarmee als een positie die ter discussie kan worden gesteld. (Ook het door de pragma-dialectici bepleitte voorstel voor discussieregels kan gezien worden als de door hen geprefereerde positie in de kwestie wat de beste discussienormen zijn.)

De pragma-dialectische kritiek op het justificationisme luidt niet dat het niet mogelijk zou zijn om goede redenen of positieve argumentatie aan te dragen voor een standpunt. In de pragma-dialectiek wordt onder 'positieve argumentatie' echter een bepaald soort reactie op kritiek verstaan, en niet een rechtvaardiging in een sociaal luchtledige ruimte.

3.2 Is de pragma-dialectiek een verkapt soort justificationisme?

Biro en Siegel menen dat er voor een notie van positieve argumentatie of rechtvaardiging geen plaats is in de pragma-dialectische benadering, althans als die benadering

werkelijk kritisch rationalistisch is. Ze baseren zich daarbij met name op opmerkingen van Popper en Miller over het kritisch rationalistische perspectief op argumentatie. Eerst zullen we duidelijk maken dat Biro en Siegel terecht menen dat in de pragma-dialectiek positieve justificatie als grondslag verworpen wordt. Evenwel laten we zien dat het begrip ‘argumentatie’ in de pragma-dialectiek van een niet-justificationistische invulling is voorzien.⁴ Tenslotte weerleggen we de objectie dat de pragma-dialectiek justificationistisch is omdat ze de uitkomst van een kritische discussie als rechtvaardiging voor de correctheid van een positie zou beschouwen.

Biro en Siegel maken een onderscheid tussen een sterkere en een zwakkere vorm van justificationisme. Volgens de sterkere variant moeten we streven naar volstrekt zekere theorieën of standpunten, terwijl we volgens de zwakkerere variant moeten we streven naar rechtvaardiging, of die rechtvaardiging nu gepaard gaat met de pretentie van zekerheid of dat men zich tevreden stelt met rechtvaardigingen die inductief sterk of anderszins adequaat zijn. Verwerpt men in de pragma-dialectiek nu alleen de sterkere variant, of ook de zwakkere?

Biro en Siegel maken duidelijk dat het kritisch rationalisme van bijvoorbeeld Popper en Miller verder gaat dan het afwijzen van het zekerheidsstreven, al doen ze dat óók. Popper keerde zich expliciet tegen een inductivistische of probabilistische invulling van het justificationisme en ook Alberts interpretatie van het justificationisme slaat op varianten volgens welke niet-deductieve redeneringen voldoende rechtvaardigingskracht op kunnen leveren. Biro en Siegel hebben dus gelijk als ze het kritisch rationalisme karakteriseren als het verwerpen van dit zwakkere rechtvaardigingsdenken (Biro & Siegel, 2008, pp. 195-197; 201-202). Ze hebben dus ook gelijk als ze de Münchhausen argumentatie begrijpen als gericht tegen iedere vorm van rechtvaardigheidsdenken.

Maar anders dan Biro en Siegel (zie ook Lumer, 2009, noot 10) menen is er wel degelijk plaats voor een notie van positieve argumentatie binnen de pragma-dialectische uitwerking van het kritisch rationalisme. Het gebruik van termen zoals ‘argumentatie’ en ‘rechtvaardigingspotentie’ getuigt niet van een verkapt soort justificationisme. In de pragma-dialectiek wordt argumentatie begrepen binnen de context van een gezamenlijk, kritisch onderzoek, te weten een kritische discussie. Anders dan Biro en Siegel menen zijn er daarmee belangrijke verschillen tussen ‘argumentatie’ en ‘rechtvaardiging’, zoals die termen gebruikt worden in de dialectische theorie, en ‘rechtvaardiging’ of ‘justificatie’ binnen een justificationistisch kader.

Ten eerste draagt een protagonist in een kritische discussie argumentatie aan in antwoord op de discussiezetten van een antagonist. Het is de antagonist die de kritische vragen stelt en daarmee de elementen aanwijst die ondersteuning behoeven en het is de antagonist die objecties opwerpt en daarmee de tegenargumenten aandraagt die middels de argumentatie ontkracht moeten worden. Kortom, argumentatie, in de dialectische zin van het woord, is niet het geven van min of meer vaste grond voor een standpunt, zoals in het justificationisme, maar niets meer en niets minder dan kritiek het hoofd bieden.

Ten tweede vormt argumentatie een onderdeel van een gezamenlijk onderzoek naar de kwestie of het standpunt van de protagonist werkelijk aanvaardbaar is tegenover deze antagonist, gegeven de uitgangspunten die in de openingsfase afgesproken zijn. Hoewel de antagonist niets heeft te verdedigen en ook *niet* een soort bewijslast heeft voor de kritische twijfels, heeft hij wel een argumentatieve positie. In de argumentatiefase is het aan de antagonist om na te gaan of hij zijn kritische positie op een consistente wijze kan uitwerken in weerwil van de argumenten die de protagonist

aandraagt. De argumentatie van de protagonist bevat daarmee zelf een kritisch element in zoverre het een toets vormt van de haalbaarheid van dit streven van de antagonist in de argumentatiefase. Kortom, argumentatie vormt een onderdeel van een gezamenlijk onderzoek naar houdbaarheid van zowel de positie van de protagonist als de kritische positie van de antagonist. Anders dan Biro en Siegel menen (2008) is er dus geen noodzaak voor kritisch rationalistische argumentatietheoretici om de notie van 'positive justification' geheel overboord te gooien.

Deze dialectische explicatie van de notie van 'positieve argumentatie' is ook van belang om Biro en Siegels kritiek te beantwoorden volgens welke het kritisch rationalisme als filosofische stroming niet geheel zonder een begrip van rechtvaardiging kan. Ze herinneren ons eraan dat ook Poppers kritisch rationalisme niet gevrijwaard blijft van enig inductivisme (en daarmee van enig rechtvaardigingsdenken), in zoverre Popper namelijk gedwongen bleek te aanvaarden dat een wetenschappelijke theorie of hypothese die kritische toetsen heeft doorstaan te prefereren valt boven een theorie die is weerlegd. Er is dus een 'whiff of inductivism' in Poppers positie. Iets dergelijks zou ook gezegd kunnen worden van de uitkomst van een kritische discussie. Het ligt, vanuit een pragma-dialectisch perspectief, voor de hand voor een persoon P om een standpunt S te verkiezen boven een standpunt S' als S succesvol is verdedigd in een discussie D terwijl S' in een discussie D' succesvol is bekritiseerd (waarbij D en D' best dezelfde discussie kunnen zijn), althans als D en D' uitgaan van uitgangspunten die P onderschrijft, als alle uitgangspunten die volgens P relevant zijn voor deze kwestie ook uitgangspunten in D en D' zijn geweest, als de partijen in D en D' naar de mening van P de zetten hebben gedaan die P zelf de beste zetten lijken, en als in D en D' geen drogredenen zijn begaan. Een pragma-dialectische 'whiff of justificationism' zou eruit kunnen bestaan dat aanvaard wordt dat iemand als rechtvaardiging voor zijn standpunt aanvoert dat dit standpunt de uitkomst vormt van een bepaalde gevoerde discussie. Dit vormt inderdaad een speciaal soort argumentatie of rechtvaardiging ten gunste van dit standpunt. Echter, zoals iedere argumentatie begrepen moet worden als onderdeel van een gezamenlijk, kritisch onderzoek, zo moet ook deze speciale argumentatie gezien worden als een reactie op een antagonist die het standpunt kritisch onderzoekt. Ook deze speciale argumentatie vormt dus geen rechtvaardiging, in de justificationistische zin van het woord, maar een zet in een discussie met een kritische antagonist. Er is dus zelfs geen vleugje justificationisme in de pragma-dialectiek.⁵

Kortom, argumentatie moet worden begrepen vanuit het bedoelde kritische perspectief en het gebruik van termen als 'argumentatie' en 'rechtvaardiging' getuigt niet van een concessie aan het justificationisme.

3.3 De weg uit het trilemma

Volgens Biro en Siegel staat de justificationist een vierde mogelijkheid ter beschikking die niet een van de nadelen met zich meebrengt die ieder van de keuzes van het trilemma kenmerken. Het Münchhausen-trilemma zou niet werkelijk een trilemma zijn en er is dus geen reden het justificationisme op te geven. Wij zullen hier niet betogen dat het trilemma een echt trilemma vormt en dat er geen ontsnappen aan is, maar ons beperken tot het aannemelijk maken van onze stelling dat de vluchtroute die Biro en Siegel creëren ons inziens alleen mogelijk is door een dialectische, niet-justificationistische component in te voeren. Anders gezegd, deze ontsnappingsroute staat niet ter beschikking van een justificationist, zo menen wij. Vooralsnog zijn wij dus niet overtuigd van hun opvatting dat het justificationisme te vroeg de deur is geweest.

Biro en Siegel demonstreren hun vierde weg aan de hand van een voorbeeld. In hun voorbeeld wordt stelling q , “Cheney lobbied Senators to defeat the McCain amendment prohibiting torture”, ondersteund door een propositie r , “Cheney admitted his lobbying efforts and resigned”. Natuurlijk, zo zeggen ze, het argument kan zelf ook bekritiseerd worden, en in dat geval moet er weer een schakel aan de rechtvaardigingsketen worden toegevoegd. Maar, zo schrijven ze, “absent some such further challenge [...] r is justified” (2008, p. 200). Het argument vormt op deze manier in de schakel van rechtvaardigingen een eindpunt dat niet arbitrair is en ook niet circulair.

Wij zijn het met de auteurs eens dat de situatie best zo zou kunnen zijn dat r geen argumentatie behoeft, namelijk als de geadresseerde opponent zich heeft gebonden aan r , als een uitgangspunt, of als de antagonist feitelijk geen kritiek uit op r . Maar deze motivatie slaagt in onze ogen alleen binnen een dialectisch kader. Vanuit een dialectisch perspectief is het duidelijk waar de protagonist kan stoppen: bij de overeengekomen uitgangspunten van de discussie. Vanuit een rechtvaardigingsdenken, dat geen duidelijke rol toebedeelt aan een kritische antagonist, kan niet duidelijk worden gemaakt dat r geen rechtvaardiging behoeft. Immers, een justificationistische reactie op Biro en Siegels oplossing zou kunnen zijn: “Wat maakt het nu eigenlijk uit of het argument al dan niet wordt aangevallen en wat dit toevallige publiek al dan niet blijkt te aanvaarden? Het draait om de objectieve waarheid van het argument en omdat we daarvan nog niet zeker zijn moeten we ook r rechtvaardigen.” Wij zien dus geen vierde weg die werkelijk justificationistisch is.

4 Conclusie

Biro en Siegel hebben twee bezwaren geuit tegen de pragma-dialectische argumentatietheorie. Volgens het eerste bezwaar is de theorie niet werkelijk normatief. Volgens het tweede kan de pragma-dialectiek niet op consistente wijze het justificationisme verwerpen en evenwel argumentatie aanvaarden en wijst de pragma-dialectiek het justificationisme voorbarig de deur. Het eerste bezwaar is gebaseerd op de misvatting dat het oplossen van verschillen van mening niet aan de basis kan liggen van een werkelijk normatieve benadering van argumentatie. Bij het tweede bezwaar ziet men over het hoofd dat de term ‘argumentatie’ in de pragma-dialectiek op een niet-justificationistische is gedefinieerd en dat de vermeende vluchtroute uit het Münchhausen-trilemma alleen mogelijk wordt gemaakt door een dialectisch element in te voeren. De pragma-dialectiek kan zich dus profileren als een normatieve benadering die erin slaagt een coherente argumentatietheorie te ontwikkelen op basis van kritisch rationalistische uitgangspunten.

Noten

1. Bij een van de varianten van de cirkelredenering is de aanvaardbaarheid van een van de argumenten direct afhankelijk van de aanvaardbaarheid van de conclusie. Een dergelijke afhankelijkheidsrelatie zou goed aan de hand van epistemische inzichten verder kunnen worden geanalyseerd.
2. Het kritisch rationalisme is de door Popper geëntameerde benadering van wetenschappelijke kennis volgens welke we kennisanspraken kritisch moeten toetsen. Doorstaat een kennisanspraak de toets dan heet de aanspraak gecorroborreerd en kunnen we haar tentatief aanvaarden; doorstaat ze hem niet, dan heet ze gefalsificeerd en moeten we haar verwerpen. Justificatie is daarmee niet nodig in wetenschap. Gezien de problemen in het Münchhausen-trilemma is justificatie ook niet wenselijk, volgens kritisch rationalisten. We zullen

evenwel zien dat Biro en Siegel een punt maken van de omstandigheid dat corroboratie van een aanspraak geldt als iets dat pleit voor de aanspraak, en daarmee als een speciaal soort justificatie.

3. Deze visie is, wat de materiële uitgangspunten aangaat, vergelijkbaar met Poppers visie dat toetsing plaatsvindt op basis van door wetenschappers gekozen 'basis statements' (Popper, 1972). Overigens geldt in de pragma-dialectiek de beperking dat de overeengekomen procedurele uitgangspunten probleemdeugdelijk dienen te zijn.

4. Anders dan Biro en Siegel menen laat ook de radicale kritische rationalist Miller ruimte voor rechtvaardiging en argumentatie, die hij op een niet-justificationistische wijze invult. Goede argumentatie is altijd een weerlegging van een conclusie of een weerlegging van een weerlegging, aldus Miller (1994, 2006).

5. Volgens Popper is corroboratie instrumenteel voor waarheidsbenadering. In de pragma-dialectiek, echter, wordt het succesvol verdedigen van een standpunt niet gezien als instrumenteel voor het bepalen van de aanvaardbaarheid van proposities, los van een publiek of antagonist. Dit verschil ligt ten grondslag aan onze visie dat er in Poppers visie wel en in de pragma-dialectiek niet een justificationistisch windje waait.

Literatuur

- Biro, J. & Siegel, H. (1992). Normativity, argumentation and an epistemic theory of fallacies. In F.H. van Eemeren, R. Grootendorst, J.A. Blair & C.A. Willard (Eds.), *Argumentation Illuminated* (pp. 85-103). Amsterdam: Sic Sat.
- Biro, J. & Siegel, H. (2006a). In defense of the objective epistemic approach to argumentation. *Informal Logic*, 26, 91-101.
- Biro, J. & Siegel, H. (2006b). Pragma-dialectic versus epistemic theories of arguing and arguments: Rivals or partners? In P. Houtlosser & A. van Rees (Eds.), *Considering Pragma-dialectics* (pp. 1-10). Mahwah: Lawrence Erlbaum.
- Biro, J. & Siegel, H. (2008). Rationality, reasonableness, and critical rationalism: Problems with the pragma-dialectical view. *Argumentation* 22(2), 191-202.
- Eemeren, F.H. van & Grootendorst, R. (2004). *A Systematic Theory of Argumentation. The Pragma-dialectical Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lumer, C. (2009). Pragma-Dialectics and the function of argumentation. *Argumentation*. (Forthcoming.)
- Miller, D. (1994). *Critical Rationalism: A Restatement and Defence*. Chicago: Open Court.
- Miller, D. (2006). *Out of Error: Further Essays on Critical Rationalism*. Aldershot: Ashgate.
- Popper, K.R. (1972). *The Logic of Scientific Discovery*. London: Hutchinson.

Garssen & Van Laar